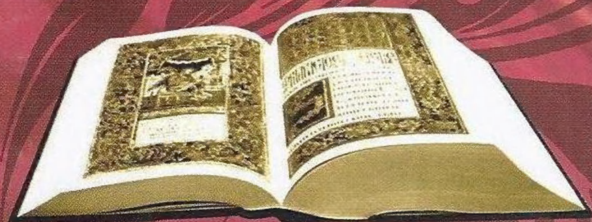
ISSN 1682-3540

Українська мова

3(59) 2016

УДК 811.161.2:81'373

Юлія Поздрань
Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА «РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА» ЗА РЕДАКЦІЄЮ А.Ю. КРИМСЬКОГО ТА С.О. ЄФРЕМОВА В КОНТЕКСТІ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА

Однією з основних передумов створення перекладного словника є надійність джерел, на яких він ґрунтується. У статті з'ясовано, що між джерельною базою словника і його дескриптивною нормативністю існує тісний взаємозв'язок, оскільки мовна норма культувується й набуває масового усвідомлення в друкованих виданнях різного змісту, які становлять джерельну базу будь-якого словника. Окреслено коло питань, пов'язаних із вибором, науковою інтерпретацією та аналізом джерельної бази «Російсько-українського словника» за редакцією А.Ю. Кримського та С.О. Єфремова в контексті лінгвістичного джерелознавства. Здійснено спробу системного аналізу його джерельної бази з технічного та змістового поглядів; виокремлено тематичні групи джерел та встановлено їхню кількісну динаміку в словнику загалом й у кожному томі зокрема.

Ключові слова: *лінгвістичне джерело, джерельна база перекладного словника, первинні та вторинні джерела словника, нормативність.*

Якість, повнота й об'єктивність перекладного двомовного словника залежать від якості наукового опрацювання його лінгвістичних джерел. Науковою дисципліною, яка вивчає прийоми виявлення лінгвістичних джерел, їх дослідження та використання в мовознавчих розвідках, є лінгвістичне джерелознавство [1: 85]. Питання вибору джерел для кожного окремого словника має свою специфіку.

На важливості вивчення джерельної бази словника наголошували С.І. Головащук [6], А.А. Москаленко [11], Л.С. Паламарчук [12], М.М. Пилинський [13], Л.М. Полюга [14], Б.К. Галас [4; 5] І.А. Казимирова [9] та ін. Зокрема

М.М. Пилинський відзначав вагоме практичне й методологічне значення вибору джерел для словника, адже від цього залежить, чи потраплять до словника не тільки окремі слова, а й цілі категорії слів; від характеру і обсягу джерел та їх використання залежить характер і обсяг самої лексикографічної праці [13]. Л.М. Полюга відзначав, що під час укладання різних типів словників необхідно орієнтуватися на відповідні специфічні джерела [14]. Б.К. Галас й І.А. Казимирова подають деякі методичні рекомендації щодо опрацювання лінгвістичних джерел. Наприклад, І.А. Казимирова пропонує під час аналізу лінгвістичного джерела орієнтуватися на його «зовнішню» й «внутрішню» критику [9]; Б.К. Галас звертає увагу на листування, коментарі укладачів самого словника, критичні зауваження рецензентів щодо наповнення джерельної бази словника [4; 5].

«Російсько-український словник» за редакцією А.Ю. Кримського та С.О. Єфремова (далі — РУС) є знаковим етапом в історії розвитку української лексикографії, оскільки його джерельна база відбиває характер змін словникового складу української мови і представлена авторитетними джерелами писемної літератури різних видів і жанрів, а також найкращими зразками усної народної творчості [РУС І: VII].

Про джерела РУСа критики висловлювалися неодноразово й неоднозначно. Л.С. Паламарчук [12] та П.Й. Горецький [7] відзначають, що для укладання української частини реєстру словника найповніше було використано українську класичну літературу та фольклорно-етнографічні джерела. Б.К. Галас заналізував записи, зроблені А.Ю. Кримським на Звенигородщині, як одне з основних джерел РУСа [4].

Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що РУС ще не був предметом системного аналізу, який може сприяти глибокому вивченню особливостей цього словника як феномена української лінгвістики. Поза увагою мовознавців залишилися такі важливі аспекти проблеми, як: специфіка залучення різних тематичних груп джерел до словника, їхнє співвідношення в межах окремих томів та загалом, вплив зовнішніх чинників на формування джерельної бази. З огляду на фрагментарність лінгвістичних досліджень РУСа виникає нагальна потреба у докладному вивченні комплексу питань, пов'язаних із вибором, науковою інтерпретацією та аналізом його джерельної бази в контексті лінгвістичного джерелознавства.

Метою дослідження є з'ясування особливостей формування джерельної бази РУСа та її впливу на його нормативність і достовірність.

У кожному словнику відбиваються процеси нормування і кодифікації. Феномен норми як конститутивної ознаки літературної мови осмислювали в кожну історичну добу по-своєму. У сучасному мовознавстві усталилися поняття прескриптивна і дескриптивна норма. Дескриптивна норма відбиває реально вживані в мові лексеми, словоформи, мовні конструкції. Вони не завжди відповідають усталеним зразкам, адже на них позначаються і стилістичний потенціал, і екстралінгвальні чинники, і постійні внутрішньосистемні пошуки [3: 42]. Як стверджує Г.М. Яворська, «дескриптивний підхід розглядає мову такою, яка вона є, а пре-

скриптивний — якою вона має бути» [15: 24]. Прескриптивна норма становить символічну норму, мовний ідеал, що його пізнають, сприймають і утверджують своєю мовною практикою мовці на певному історичному зрізі функціонування літературної мови. Прескриптивна норма засвідчена в словниках, граматиках, культивована в зразках літературної мови, в її функціонально-стильових різновидах [8: 34—35].

З огляду на це, дескриптивна нормативність словника залежить від кореляції одиниць, зафіксованих у ньому, з мовною нормою тієї доби, в яку він був створений. А мовна норма, своєю чергою, культивується й набуває масового усвідомлення в друкованих виданнях різного змісту, які становлять джерельну базу будь-якого словника. Тому між джерельною базою словника і його дескриптивною нормативністю існує тісний взаємозв'язок. З іншого боку, словник також бере безпосередню участь у формуванні прескриптивної норми. «Прескриптивісти пропагують те, що певні групи мовного колективу розглядають як добрий смак» [3: 40], тому в словникові автори виявляють прескриптивний підхід у долученні чи ігноруванні тих чи тих слів, фонетичних, граматичних та синтаксичних форм, варіантів тощо, у вибудовуванні синонімічних парадигм тощо. Саме у словнику подають живі приклади нормативного, на переконання авторів, уживання слів, формуються тенденції відбору лексичного матеріалу і правила коректного стилістичного використання мовних засобів, які з часом стають стандартами.

За визначенням С.І. Коткова, «лінгвістичне джерело — це одиниця безпосереднього (інструментально-фізичного) чи опосередкованого (графічного) засвідчення мови чи її елементів, обсяг і зміст якої визначено, з одного боку, можливостями та потребами спілкування, з другого, — способом зафіксованого» [10: 5]. О.І. Блінова важає, що лінгвістичне джерело — це результат фіксації одного чи сукупності мовних фактів [1: 85].

До ключових проблем лінгвістичного джерелознавства належить проблема класифікації джерел. С.І. Котков поділяє їх на такі різновиди: 1) первинні, які об'єктивно склалися (газети, літописи, дані діалекту, художні твори, фольклорний матеріал тощо); у первинних джерелах матеріал *закріплений первинно*; 2) вторинні, ті, які фіксують дослідники (енциклопедії, словники тощо); вторинні джерела утворено внаслідок селекції з первинних джерел тих чи тих лінгвістичних даних відповідно до мети дослідження [10: 5]. Відзначимо, що джерельну базу РУСа становлять як первинні, так і вторинні джерела.

У передмові до словника упорядники зазначають, що «матеріяли для «Російсько-українського словника» Комісії складалися, як уже згадано, мало не з 400.000 карток» [РУС I: VII]. Це свідчить про обсяжність охопленого мовного матеріалу та різноманітність його джерел, які самі упорядники скласифікували за такими напрямками: «а) лексика художньої літератури української за останні 50–55 років; б) етнографічні видання; в) твори наукові, критичні та публіцистичні переважно найближчих двох десятиліттів... Чимало матеріялу дали й записи нових слів

з народніх уст (по-над 12.000 карток), із сучасної преси, художньої літератури та живої мови української інтелігенції» [РУС І: VII].

Значна кількість документованого цитатами лексичного матеріалу — це безперечна цінність словника. Л.С. Паламарчук стверджував, що «для сучасного українського словництва цей перший загальномовний академічний словник становить певну вартість і як лексикографічна пам'ятка, в якій зібрано величезний і здебільшого документований матеріал з української класичної літератури та фольклорно-етнографічних джерел» [12: 72].

Після виходу у світ 1-го тому й 1-го випуску 2 тому джерельна база РУСа зазнає суттєвих змін, оскільки словник розкритикували за наявність «шкідливих буржуазних і націоналістичних тенденцій» [РУС II, Вип. 3: 1052 – 1053]. Редакція змушена була прислухатися до «критичного і порадчого голосу радянської громадськості», внести зміни до словника, щоб «зробити з його корисне знаряддя для будування української пролетарської культури», «обмежити цитати з дореволюційного письменства на користь ширше запровадженої у Словнику цитації з української радянської преси і пролетарських та попутницьких письменників УСРР» [РУС II 2, Вип. 3: 1052 – 1053].

Так джерельна база РУСа поповнилася працями К.Й. Каутського «Економічна наука К. Маркса», С.А. Оранського «Основні питання марксистської соціології» (т. 1, пер. І.І. Ширенка), В.І. Леніна (т. 1, пер. Є.І. Касяненка), матеріалами збірників, журналів, газет, таких, як «Безвірник» (1930 р.), «Комуніст» (1930 р.), «Критика» (1930 р.), «Україна» (1928—1930 рр.) та іншими.

Проте ми можемо стверджувати, що це було зроблено лише формально, для відведення від словника шквалу ідеологічно зумовленої негативної критики і забезпечення можливості продовжувати роботу над його укладанням. Це доводить той факт, що всі ці праці були внесені до списку джерел, але реальних покликань на них у тексті самого словника виявляємо досить незначну кількість: К.Й. Каутський «Економічна наука К. Маркса» — 11 покликань, С.А. Оранський «Основні питання марксистської соціології» (т. 1, пер. І.І. Ширенка) — 1 покликання, В.І. Ленін (т. 1, пер. Є.І. Касяненка) — 2 покликання, «Безвірник» (1930 р.) — 3 покликання, «Комуніст» (1930 р.) — 7 покликань, «Критика» (1930 р.) — 1 покликання, «Україна» (1928 — 1930 рр.) — 6 покликань. Для порівняння: у РУСі виявлено 2499 покликань на твори Б.Д. Грінченка, 2028 покликань на твори П.О. Куліша, 1378 покликань на твори Лесі Українки, 1051 покликання на матеріали етнографічних праць М.Т. Номиса та ін.

Заслуговує на увагу те, що покликання на нововведені праці є лише у 2 томі РУСа. У 3-му томі ми виявили лише одне покликання на журнал «Україна». Отже, ці джерела залучено до словника під тиском зовнішніх обставин, і зі зміною головного редактора А.Ю. Кримського на С.О. Єфремова вказані праці не брали для цитування. Тому припускаємо, що такий факт «порушення» принципів роботи над словником, ігнорування настанов, задекларованих у післяслові до 2-го й 3-го випусків II тому

РУСа, міг стати однією з причин знищення 4-го тому й заборони попередніх томів.

Загальна оцінка критиків щодо джерел РУСа зводиться до думки, що джерельна база словника, хоч і не зовсім повна та досконала, проте досить широка.

Відомості про джерела в РУСі подано в покликаннях (паспортизування цитат) та в узагальнених списках скорочень. Основний список міститься у І томі (с. XI—XII) і додатковий у 3-му випуску II тому (с. 1048—1050), де подано відомості про авторів, літературні джерела й місцевості збирання мовного матеріалу.

Ми заналізували списки та всі покликання у словникових статтях у тексті 1–3 томів РУСа з технічного та змістового поглядів.

Щодо технічного оформлення виявлено таке:

1. Деякі скорочення у списках не збігаються зі скороченнями у покликаннях, до прикладу: у списку — Гатцук (а реально виявлено *Гатц.*), Мат. Укр. Етн. (реально *МУЕ*), Закр. (*Сл. Закр.*), Київщ. (*Київ., Київ. п., Київ. пов., Київськ. п., Київщина*), Степ. (*Степовик*) та ін.

2. Певні джерела продубльовано у списках різними скороченнями: праці Я.Ф. Головацького подано за допомогою скорочень *Гол., Голов., Головац. I – IV;* Б.Д. Грінченка — *Гр., Грінч., Грінч. I, II, III;* Л.І. Глібова — *Гл., Гліб., Глібів, Глібов;* П.П. Гулака-Артемовського — *Гулак., Гул.-Арт., Гул.-Артем.;* Панаса Мирного — *Мир., Мирн., Мирний* та ін.

3. Частина джерел не ввійшла до жодного списку: до прикладу, це твори С.Ф. Русової, Т.Г. Бордуляка, О.М. Бодянського, П.І. Ніщинського, Є.Х. Чикаленка, Ю.І. Яновського, Марка Черемшини, Юрія Клена та ін.

4. Відомості про джерела у розтлумаченнях подано неповно, напр., тільки ініціал та прізвище, інколи неповна назва видання тощо.

У результаті аналізу технічного оформлення джерел доходимо таких висновків: дійсна джерельна база РУСа охоплює більшу кількість джерел, ніж задекларовано у списку скорочень, тому виникає необхідність у його поповненні виявленими працями; список джерел потребує уточнення і систематиції уже наявних скорочень з урахуванням тих, які реально виявлено у покликаннях.

Створення *гіпотетичного списку джерел* до кожного тому (або до всього словника) на основі реально вжитих покликань у тексті словника унаочнить повну картину відтворення *дескриптивної норми* у РУСі, а також полегшить користувачам пошук та розтлумачення того чи того скороченого покликання.

У трьох томах ми виявили 357 джерел та 35 106 покликань на них. З-поміж цитованих у словнику позицій виокремлюємо такі тематичні групи джерел: художня й публіцистична література (твори поетів, прозаїків, літературознавців); матеріали польових записів; етнографічні матеріали (матеріали збірок); фольклорні матеріали; лексикографічні матеріали; періодика (матеріали альманахів, газет та журналів); наукова література; релігійна література; історичні джерела (матеріали грамот, літописів та статутів) (див. Рис. 1).

Виявлено, що серед джерел лексичного матеріалу за кількістю покликань превалює ***художня й публіцистична література***: твори письменників (поетів і прозаїків) та літературознавців: 66,5 % (23 346 покликань). Ми об'єднуємо всі ці твори в одну групу, оскільки в багатьох випадках той самий письменник був автором художніх, літературознавчих та публіцистичних творів і невідомо, які саме твори цього автора було обрано для цитування в РУСі (хоча в майбутньому це можливо встановити за ретельним пошуком цитатного матеріалу в пошукових системах).

За даними наших досліджень перевагу під час цитування укладачі РУСа надавали працям таких авторів: Грінченко Б.Д. (2499 покликань — 10,7 % від загальної кількості), Куліш П.О. (2028 — 8,68 %), Кримський А.Ю. (1908 — 8,17 %), Леся Українка (1378 — 5,9 %), Франко І.Я. (1283 — 5,49 %), Нечуй-Левицький І.С. (1282 — 5,49 %), Шевченко Т.Г. (1267 — 5,42 %), Коцюбинський М.М. (1244 — 5,32 %), Марко Вовчок (985 — 4,21 %), Кониський О.О. (888 — 3,8 %) та інших. Загалом 124 автори.

Під час дослідження української частини реєстру РУСа ми виявили певну кількість покликань на авторів, чиї прізвища незадекларовано в списку скорочень. Припускаємо, що це спричинено складними умовами роботи над словником, насамперед обмеженнями в часі та людському ресурсі. Укладання словника йшло важко, швидкими темпами, не все спромоглися охопити, врахувати, доопрацювати. З'являлися нові джерела, що їх автори не встигали вносити до списків і, можливо, планували ввести до остаточного списку, який міг бути поданий, напр., у 4 томі.

До таких «неохоплених» списком джерел належать: Бодянський О.М. (у тексті РУСа — *Бодянський*) 1 покликання — 0,004 %, Бордуляк Т.Г. (*Бордуляк, Борд.*) 5 — 0,02 %, Буда С.О. (*С. Буда*) 1 — 0,004 %, Воробкевич С.І. (*Воробкевич*) 1 — 0,004 %, Забіла Н.Л. (*Забіла*) 1 — 0,004 %, Зизаній Л.І. (*Зизаній*) 1 — 0,004 %, Косинка Г.М. (*Косинка*) 1 — 0,004 %, Марко Черемшина (*Черемшина*) 1 — 0,004 %, Некрашевич І.Г. (*Некрашевич*) 1 — 0,004 %, Петров В.П. (*В. Петров*) 1 — 0,004 %, Пісочинець Д.І. (*Д. Пісочинець*) 1 — 0,004 %, Усенко П.М. (*Усенко*) 4 — 0,004 %, Чайківський А.Я. (*А. Чайківський*) 1 — 0,004 %, Шиян А.І. (*Шиян*) 2 — 0,008 %, Юрій Клен (*О. Бургардт*) 1 — 0,004 %.

Певну частину покликань на джерела, виявлених у РУСі і нерозтлумачених у списку скорочень, можемо відновити через список джерел «Словаря української мови» за ред. Б.Д. Грінченка (далі — СлГр), який активно використано під час укладання РУСа. До них належать:

Скорочення в РУСі	Скорочення в СлГр	Імовірне джерело	Кількість покликань у РУСі (%)
Башт., Баштов.	*Баштов.*	Іван Баштовий «Украинство на литературныхъ позвахъ зъ Московщиною», виданий у Львові 1891 р.	Іван Баштовий — це псевдонім І.С. Нечуя-Левицького, тому вважаємо за доцільне приєднати згадану працю до інших праць автора і провести спільний підрахунок за справжнім прізвищем: 5,49 %
Кух., Кухар.	*Кухар.*	твори Кухаренка Я.Г.	0,008 %

Деякі скорочення, які не ввійшли до списку РУСа й не містяться у списку джерел СлГр, розшифровуємо так:

Скорочення в РУСі	Імовірне джерело	Кількість покликань у РУСі (%)
М. Вербицьк.	твори Вербицього Миколи Андрійовича	0,004 %
Ів. Виш.	твори Івана Вишенського	0,008 %
Карп.-Кар.	твори Івана Карпенка-Карого (І.К. Тобілевича)	0,33 % (разом з покликаннями на І.К. Тобілевича)
Кас., Касян.	твори Касяненка Євгена Івановича	0,06 %
Ніщ., Ніщин., Ніщинськ.	твори Ніщинського Петра Івановича	0,01%
О. Сліс.	твори Слісаренка Олекси Андрійовича	0,004 %
Чик.	твори Чикаленка Євгена Харлампійовича	0,004 %
Янов.	твори Яновського Юрія Івановича	0,004 %

Отже, використавши список скорочень РУСа, список джерел СлГр і реальні покликання в тексті РУСа, можемо: а) уніфікувати скорочення; б) відтворити гіпотетичний список джерел (тобто подати всі використані джерела, зокрема й ті, що у тексті подано без скорочення).

На другому місці за кількістю цитування перебувають ***матеріали польових записів*** — 15,15% (5319 покликань). Таку тенденцію спостерігаємо й у СлГр, оскільки Б.Д. Грінченко вважав, що слова, записані «від народу», також дуже цінні, але вони посідають друге місце після лексики з друкованих видань, адже дають лише один випадок вживання слова і не можуть бути перевірені чи доповнені іншими джерелами, також можливо, що збирач народних висловів зрозумів не основне значення слова, а побіжне [СлГр: 22].

За даними наших досліджень та інформацією списку скорочень авторів, джерел та місцевостей РУСа, матеріали польових записів були зібрані на таких територіях: Звенигородщина (1413 покликань — 26,56 %), Київщина (1012 — 19,02 %), Борзенщина (205 — 3,85 %), Брацлавщина (198 — 3,72 %), Богодухівщина (193 — 3,62 %), Липовеччина (175 — 3,29 %), Полтавщина (163 — 3,06 %), Канівщина (130 — 2,44 %), Новоград-Волинський повіт (Звягельщина) (99 — 1,86 %), Лубенщина (89 — 1,67 %) та інших (тут порядок джерел подано за кількістю цитувань).

У тексті словника ми виявили такі незадекларовані у списку скорочень назви місцевостей: Волинь (16 поликань — 0,3 %), Галичина (2 — 0,03 %), Дінщина (1 — 0,01 %), Запоріжжя (2 — 0,03 %), Ковельщина (2 — 0,03 %), Кубань (1 — 0,01 %), Літинщина (1 — 0,01 %), Любеччина (1 — 0,01 %), Львівщина (5 — 0,09 %), Мозирщина (1 — 0,01 %), Новгород-Сіверський повіт (1 — 0,01 %), Павлоградщина (8 — 0,15 %), Прилуччина (5 — 0,09 %), Стародубщина (2 — 0,03 %), Угорщина (2 — 0,03 %).

Укладачі дуже ретельно ставилися до відбору лексики для української частини реєстру і залучили матеріал, зібраний на території сучасних

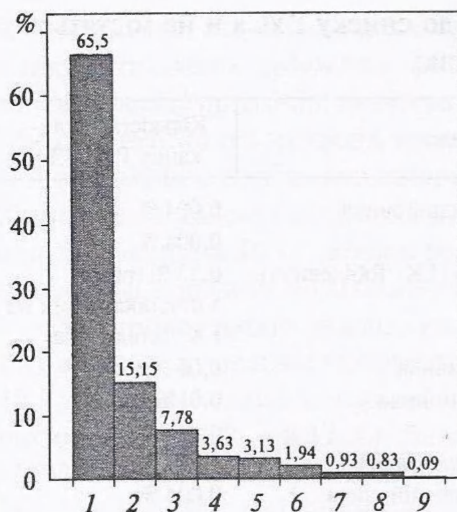

Рис. 1. Співвідношення джерел у РУСі:
1 — художня література (твори поетів, прозаїків, літературознавців);
2 — матеріали польових записів;
3 — етнографічні матеріали збірок;
4 — фольклорні матеріали;
5 — лексикографічні матеріали;
6 — періодика (матеріали альманахів, газет та журналів);
7 —наукова література;
8 — релігійна література;
9 — історичні джерела (матеріали грамот, літописів та статутів)

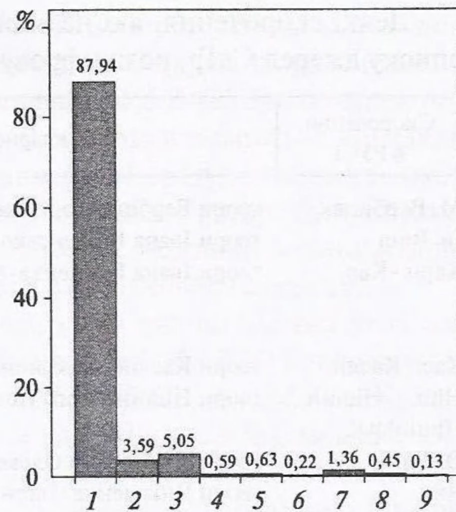

Рис. 2. Співвідношення джерел у РУС І: умовні позначення дивитись рис.1

Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Луганської, Львівської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернігівської областей, на певних територіях сучасної Російської Федерації, Білорусі та Угорщини, які вважають етнічними українськими землями і які на початку XX ст. входили до складу України, а саме «до складу 9 губерній: Волинської, Катеринославської, Київської, Подільської, Полтавської, Таврійської, Харківської, Херсонської, Чернігівської, а також, частково, до Бессарабської, Воронезької, Курської, Мінської, Холмської губерній та Кубанської області і Області Війська Донського» [2]. За інформацією передмови РУСа «чимало таких записів, пороблених в різних місцях України, подали до Комісії її співробітники-кореспонденти, а також сами члени і постійні співробітники Комісії, що робили їх підчас своїх літніх командируваннів» [РУС Том І: VII]. Це свідчить про те, що укладачі РУСа були послідовними у своїх поглядах на шляхи розвитку української літературної мови, залучаючи до української частини словника лексичний матеріал з території усієї тогочасної України, не обмежуючись лише певними конкретними регіонами. Етнографічні матеріа-

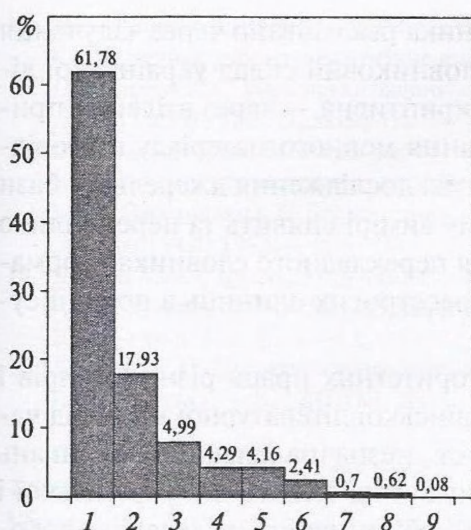

Рис. 3. Співвідношення джерел у РУС II: умовні позначення дивитись рис.1

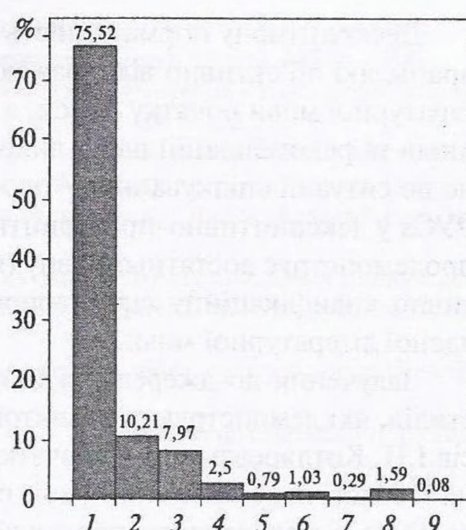

Рис. 4. Співвідношення джерел у РУС III: умовні позначення дивитись рис.1

ли (матеріали збірок) за кількістю покликань у РУСі становлять 7,78 %; фольклорні матеріали — 3,63 %; лексикографічні матеріали — 3,13 %; періодика (матеріали альманахів, газет та журналів) — 1,94 %; наукова література — 0,93 %; релігійна література — 0,83 %; історичні джерела (матеріали грамот, літописів та статутів — 0,09 %. Таким є співвідношення джерел у РУСі загалом.

Проте в кожному томі спостерігаємо певні відмінності у кількісному співвідношенні джерел різних груп, а отже, бачимо таку динаміку (Рис. 2, 3).

У другому й третьому томах РУСа ми виявили збільшення кількості покликань на матеріали польових записів. Вважаємо, що в такий спосіб упорядники словника намагалися спростувати звинувачення у «придумуванні слів», у введенні до української частини реєстру значної кількості застарілої лексики (застарілою на той час вважали питому українську лексику, яка заважала зближенню російської й української мов). Так автори продемонстрували повноцінне функціонування живої української літературної мови на території всієї сучасної України.

Отже, ми встановили, що основними джерелами РУСа була літературна мова поетів та письменників старшого і нового покоління, народна мова, відтворена у рукописних і друкованих записах, попередні словники української мови. Меншою мірою (як і належить загальномовному словникові, суголосному часові) залучено різноділянкову наукову літературу, матеріали грамот, літописів, статутів, періодичних видань різного змісту. Оскільки словник покликаний був засвідчити сучасний стан розвитку літературної мови, то, на нашу думку, до джерельної бази необхідно було б залучити більшу кількість періодичних видань, але критично, враховуючи їхню мовну якість. Така джерельна база засвідчує інтеграційний характер цієї праці, що робить її особливо цінним джерелом дослідження живої, питомої лексики української мови кінця XIX — початку XX ст.

Дескриптивну нормативність словника реалізовано через залучення праць, які об'єктивно відображають словниковий склад української літературної мови початку XX ст., а прескриптивна — через втілення приписів та рекомендацій щодо використання мовного матеріалу відповідно до ситуації спілкування. У перспективі дослідження джерельної бази РУСа у дескриптивно-прескриптивному вимірі виявить та переконливо продемонструє достатньо повну (як для перекладного словника) нормативно-кодифікаційну характеристику реєстрових одиниць з позиції сучасної літературної мови.

Залучення до джерельної бази авторитетних праць різних жанрів і стилів, які демонструють розвиток української літературної мови від часів І.П. Котляревського до початку XX ст., незначна кількість покликань на ідеологічно марковані праці, спрямовані на зближення української і російської мов, свідчить про науковість і об'єктивність укладачів у доборі лексики до української частини реєстру РУСа і є одним із найважливіших показників його нормативності.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

РУС — Російсько-український словник / За ред. А.Ю. Кримського та С.О. Єфремова. — Т. 1 — 3. — К., 1924 — 1933.

СлГр — Словарь української мови / Зібрала редакція журнала «Кіевская Старина». Упорядкував, з додатком власного матеріялу, Борис Грінченко: У 4-х т. — К., 1907 — 1909.

1. *Блинова О.И.* О предмете лингвистического источниковедения [Текст] / О.И. Блинова // Языки и топонимия Алтая. — Барнаул, 1981. — С. 83—89.
2. *Верменич Я.В.* Адміністративно-територіальний устрій українських земель [Електронний ресурс] / Я.В. Верменич // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. — К. : Наук. думка, 2003. — 688 с.: іл. — Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Administratyvny_podil.
3. *Гайович Г.В.* Прескриптивний підхід до вивчення мовних явищ: зміст, значення, проблеми [Текст] / Г.В. Гайович // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. — 2012. — № 26. — С. 39—47.
4. *Галас Б.К.* Важливі вияви лексикографічного досвіду А. Кримського [Текст] / Б.К. Галас // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. — 2014. — Вип. 19. — С. 28—35.
5. *Галас Б.К.* До характеристики джерел рукописного українсько-російського словника М.О. Руберовського [Текст] / Б.К. Галас // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. — 2008. — Вип. 12. — С. 112—115.
6. *Головащук С.І.* А.Ю. Кримський як лексикограф [Текст] / С.І. Головащук // А.Ю. Кримський — україніст і орієнталіст. — К. : Наук. думка, 1974. — 175 с.
7. *Горецький П.Й.* Історія української лексикографії [Текст] / П.Й. Горецький. — К. : Видавництво академії наук Української РСР, 1963. — 243 с.
8. *Єрмоленко С.Я.* Літературна норма і мовна практика [Текст] / С.Я. Єрмоленко, С.П. Бибик, Т.А. Коць та ін. — К., 2013. — 320 с.
9. *Казимирова І.А.* Історична термінографія в контексті лінгвістичного джерелознавства [Текст] / І.А. Казимирова // Мова і культура. — 2014. — Вип. 17. — Т. ІІ (170). — С. 265—272.
10. *Котков С.И.* О предмете лингвистического источниковедения [Текст] / С.И. Котков // Источниковедение и история русского языка. — М., 1964. — С. 5.

11. *Москаленко А.А.* Нарис історії української лексикографії [Текст] / А.А. Москаленко. — К. : Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1961. — 162 с.
12. *Паламарчук Л.С.* Українська радянська лексикографія (Питання історії, теорії та практики) [Текст] / Л.С. Паламарчук. — К. : Наук. думка, 1978. — 203 с.
13. *Пилинський М.М.* З історії розвитку української лексикографії (Деякі уваги щодо джерел і реєстру «Словаря української мови» за редакцією Б. Грінченка) [Текст] / М.М. Пилинський // Дослідження з мовознавства. — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1962. — С. 3—30.
14. *Полюга Л.М.* Структура і функції словникових статей у лексиконах різних типів [Текст] / Л. М. Полюга // Українська історична та діалектна лексика : зб. наук. праць. — Львів, 2003. — Вип. 3. — С. 16—23.
15. *Яворська Г.М.* Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Мова, культура, влада [Текст] / Г.М. Яворська. — К. : ВІПОЛ, 2000.

Статтю отримано 17.03.2016

Yuliya Pozdran
Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia

SOURCE BASE OF «RUSSIAN-UKRAINIAN DICTIONARY» EDITED BY A.U. CRIMSKIY AND S.O. YEFREMOV IN THE LINGUISTIC SOURCE

The formation of the source base conversion dictionary at all stages development of theoretical and practical lexicography is responsible for lexicographers task. The reliability of the sources on which the dictionary is based, is one of the main preconditions of its creation. The article found that between the source base dictionary and its descriptive normativity are closely interrelated, as the linguistic norm gets mass awareness in publications of the various contents that make up the source base of any dictionary.

The attempted systematic analysis of sources the «Russian-Ukrainian dictionary» edited by A.U. Crimskiy and S.O. Yefremov from technical and semantic views is carried out in the article; the influence of social and political conditions for the formation of sources dictionary. The analysis of technical design of sources showed that an actual source base of dictionary includes more sources, than it is declared in the list of reductions, that is why the source list needs clarification and systematization of existing cuts including those that are actually found in callings.

The semantic analysis of sources base showed that the basic sources of RUSa was a literary language of poets and writers of the older and new generation, the national language, reproduced in manuscript and printed records, previous dictionaries of Ukrainian, different parts of scientific literature, materials of deeds, chronicles, charters, magazines of different maintenance. This source base certifies integration character of this work that makes it particularly valuable source of research of vocabulary of Ukrainian the end of XIX — beginning of XX century.

Involvement of sources of authoritative works of different genres and styles that show the development of Ukrainian literary language of the time Kotliarevskiy to beginning of XX century, the negligible quantity of calling on the ideological marking works sent to rapprochement of the Ukrainian and Russian languages testifies to scientific character and compilers objectivity in the selection of the vocabulary to Ukrainian part of register of dictionary and is one of major indexes of its normativity.

Keywords: ***linguistic source, source base of the translated dictionary, primary and secondary sources of dictionary, normativity.***